

Zaman Gazetesi

09/10/2012

Herkül Millas

Son aylarda “Batı'nın eleştirisi” kisvesi altında bir içe kapanma durumu seziyorum.

Yazı bu konuda. Gelişmişlikle ilgili sorunun cevabını ise “Batı” konusunda önyargıları bir yana bırakarak vermek gerek. Ama temel sorun, daha doğrusu kısır döngü tam bu noktada karşımıza çıkıyor: önyargımız varsa eğer, bunu nasıl göreceğiz? Çünkü önyargı, “farkında olmadan içselleştirdiğimiz kanıdır”. Bizler kanıyı (ve önyargıyı) “bilgi” gibi algılarız. Yani Batı konusunda bildiklerimiz eğer önyargı ise biz bunun farkında olamayız. Bir önyargımızı fark ediyor gibi olduğumuzda da, aslında olsa olsa farkında olduğumuz bir yanlışımızdır. Yanlışlar düzeltilir ama önyargılar fark edilmediği için kalıcıdır.

Bu temel sorun, “karşı”, “hasım” veya “öteki” yani bize göre “karşı taraf” saydıklarımız varsa hep karşımıza çıkacaktır. Bu çıkmazdan kurtulmanın belki tek yolu, az veya çok, önyargılı olduğumuzu peşin kabul edip ona göre davranmaktır. Aynı zamanda “karşı tarafa” başvurmak, onunla iletişim kurmak ve temel soruyu sormak gerekir: “Sana karşı beslediğim önyargılarımı lütfen bana söyler misin?” Çünkü önyargılarımızı öğrenmek istiyorsak – ki genellikle insanlar bunu hiç istemez – bunun tek yolu bunu birilerinin göstermesidir. “Öteki” ile iletişim kurmanın, eleştiriye tahammüllü olmanın bir yararı da budur.

Ama ya görüşüne başvurduğlarımız “öteki” bize karşı önyargılı ise ve bizi haksız ve yanlış bir biçimde değerlendiriyorsa, “gerçeğe” nasıl ulaşacağız? İletişimin ve diyalogun yoğunlaşması yardımcı olabilir; farklı kimselere başvurulabilir; ve hele çevremize ve kendimize daha eleştirel nazarlarla bakmaya çalışabiliriz. O zaman çelişkilerimizi ve çifte standardımızı görmeye başlayabiliriz. Mesela “yüzyıllar süren savaşlar yüzünden Batı bize karşı önyargılıdır” derken, bu aynı yüzyıllar ve aynı savaşlar yüzünden “biz nasıl oluyor da aynı biçimde onlara karşı önyargılı değiliz?” sorusu aklımıza gelebilir. “Onlar hep yenildi, ondan önyargılıdır” derken, “sonraları da biz hep yenildik” gerçeği aklımıza gelebilir. Ama yine de, önyargıları aşma konusunda çalışan uzmanlar kolay ve garantisi olan çözümler ve yordamlar önerememişlerdir. Zaten bu işler kolay olsaydı insanlık da önyargılardan bu kadar çekmezdi. Bence en iyisi, bu tür tuzakların var olabileceklerini öğrenenler, kendi görüşleri konusunda pek ısrarlı olmamaları, bildiklerinde

biraz daha şüpheli olmalarıdır. Bu yaklaşım yararlı bir başlangıçtır. Eskiden bu tutuma “alçak gönüllü” olmak da derlerdi. Öteki uçta herhalde “özgüven” kisvesine bürünmüş ukalalık yer alır.

Bu girişten sonra “gelişmiş Batı” dediğimiz olaya bakabiliriz. En başta çıkmaz alanlara girmemek için tartışmalı “değerler” konusunu bir yana bırakmalıyız: eskiden “biz” nasıl üstün idik, “onlar” nasıl geri idi; “bizim” güzel âdetlerimiz, ahlakımız; “onlar” nedir ki; ve buna benzer tezler bu konuda bize pek yardımcı olmuyor. “Batı” da zaten aynen buna benzer karşıt yaklaşımlarla “Doğu” ile ilgili kendi önyargılarını pekiştirir. Batı'nın tartışma konusu yapılmayan yanına bakmalıyız: teknolojiye üstünlüğüne. Batı'nın bu yanını kabul etmeyi bulmak zaten zordur. “Değerler” kategorisine giren yanlarının hiçbirini beğenmemek hakkımızdır. (Bu alanda önyargılı davranıp haksızlık etmek de, bir bakıma, buna hakkımız olmasa da anlaşılabilir, sineye çekilebilir!) Ama bu teknolojik üstünlük çok önemlidir, ikincil değildir ve bütün dünyanın “Batı” dünyasını izlemeye çalışmasının nedeni de bu alandaki başarıdır. Ama ne demektir teknolojik üstünlük?

ÜSTÜNLÜK ‘ÖZ’LE İLİŞKİLİ DEĞİL

Kimilerinin göstermek istediği gibi teknoloji, lüks araba, atom bombası, televizyon değildir. Bunlar olsa olsa teknolojinin bazı ürünleridir. Batı üretimde bir devrim yapmıştır. Endüstri Devrimi'yle verimlilik inanılmaz boyutlara varmıştır. Sonuç olarak hayat koşullarını kolaylaştırmış ve bunların da bir sonucu olarak, ve en önemlisi budur, ortalama hayat süresini uzatmıştır. Orta çağda, bütün dünyada, insanlar otuz ve kırk yaşlarında ölürken şimdi ortalama yaş süresi “Batı’da” seksen yıla varmıştır. Bu ilaç endüstrisindeki ve tıp alanındaki gelişmelerin sonucunda olmuştur. Korkunç hastalıklar – cüzam, kolera, sıtma, veba, verem - keza, bu devrim sayesinde artık yok olmuştur. Erken ölümler çok azalmıştır. Sosyal sigorta ve çalışma saatlerinin düzenlenmesi bu teknolojik gelişmelerin sonuçlarıdır. Verimlilik öylesine artmıştır ki, “tatil” kavramı bir avuç aristokratın değil toplumun doğal hakkına dönüşmüştür. Bu alandaki başarı, dünyadaki bütün toplumların yüzlerini Batı Avrupa'ya çevirmelerine neden olmuştur; çünkü bu alandaki başarılar hayatın kendisidir. Batı (ve yine Batılıların kurduğu Kuzey Amerika ve Avustralya gibi “Batılı” ülkeler) olmasaydı ben herhalde otuz yıl önce çoktan ölmüştüm. Ve itiraf etmeliyim ki, hayat benim için en yüce değerlerdendir. Benim gibi düşünen milyarlarca insan Batı'daki insanlar gibi yaşamak istemelerinin nedeni budur; yüzyıllarımızda insan göçlerinin Doğu'dan Batı'ya olması, daha doğrusu geleneksel toplumlardan “modern” toplumlara doğru olmasının temel nedeni budur.

Batı'nın eksik, zararlı, kötü yanları yok mu? Tabii ki var. Ama böyle bir soru sormanın anlamı nedir? Böyle bir soru neden sorulur? Bence iki nedenden. Birincisi, Batı hayranlığının dozu kaçırılırsa böyle bir soru fren görevi görür: “Sakın Batı'yı putlaştırma, Batı hakkında abartılı mitoslar kurma, onu anlamak yerine taklitçisi olma!” hatırlatması olabilir bu soru; yani yararlıdır. İkinci neden, olumlu bir Batı imajının önyargılarımıza ters gelmesi olabilir. Bu sorunun arkasında kıskançlık, haset, kompleksler, gerçeği reddetme isteği yatıyor olabilir. Buna fren görevi değil fren patladı diyebiliriz. İçimizdekileri boşaltmaya başlarız: eskiden “biz” nasıl üstün idik, “onlar” nasıl geri idi; “bizim” güzel âdetlerimiz, ahlakımız; “onlar” nedir ki...

Oysa “üstünlük” konjonktürelidir, belli bir zaman süresiyle sınırlıdır, eskiden üstün olan bugün geri, bugün ileri olan yarın geri olabilir. Üstünlük ve gerilik özümüzle, karakterimizle,

alinyamızla ilişkili bir şey değildir. Bu kabul edilmeden olaya tarafsız bakmak hemen hemen olanaksızdır; önyargılar ve içe kapanma kaçınılmazdır.